

Mirthe Berentsen

Meerstemmig veld

Het huidige bestel en uitdagingen voor de toekomst

Vernieuwing, verbreding en spreiding zijn de voornaamste uitgangspunten van het cultuurbestel voor de periode 2021-2024.¹ Een half jaar na de presentatie ervan brak een wereldwijde pandemie uit die de uitgangspunten in een nieuw daglicht zette. In gesprek met Emily Ansenk, Manu van Kersbergen, Anne Breure en Nienke Huitenga.

De dag voor het Kamerdebat over de toepassing van de Fair Practice Code in maart 2020 publiceerde de *Theaterkrant* een voordracht van Anne Breure, een van de initiatiefnemers, waarin zij de politiek oproept om het kunstenveld te behandelen alsof het 'uw eigen huis is, omdat het huis op instorten staat' (Breure 2020). 'Nu een jaar later, middenin een pandemie, is dit actueler dan ooit geworden.' Als theatermaker, voormalig directeur van het Veem Huis voor Performance, bestuurslid van Kunsten '92 en schrijver van het *Kunstenplan 2021-2024* van het Amsterdams Fonds voor de Kunst kent Breure de verschillende kanten van het veld. 'Het huidige stelsel is als een huis waar we elke vier jaar een deel aan verbouwen, maar waar geen enkele eenheid meer in zit, omdat de fundering ontbreekt.' Het ontbreken van een langetermijnvisie is een veelgehoorde klacht: de zwaartepunten veranderen elke vier jaar en daarmee is het voor instellingen moeilijk lange lijnen vast te houden. 'Als instelling moet je je elke vier jaar weer verhouden tot een andere minister en speerpunten', aldus Emily Ansenk, directeur van het Holland Festival. 'Maar je moet dat wel bekijken vanuit de kracht van je eigen instelling en je eigen missie en de continuïteit proberen te waarborgen, want anders waai je met alle winden mee.'

Eenheidsworst

De invoering van de Culturele Basisinfrastructuur (BIS) in 2009 zou nu juist een einde maken aan de vierjaarlijkse onrust door een aantal vaste functies af te spreken en de gesubsidieerde instellingen over het land te verdelen. De Raad voor Cultuur zou een keer per vier jaar oordelen over alle kunstinstellingen van het land. De bezuinigingen onder Zijlstra en talloze reparaties aan de BIS onder Bussemaker hebben

geleid tot een wankel bestel. Dat het culturele subsidiestelsel knelt en toe is aan verbetering, stelt ook de Raad voor Cultuur in het adviesrapport *Onderweg naar overmorgen* (Raad voor Cultuur 2020, 2). Een van de aanbevelingen is het ‘nadenken over een alternatief voor het huidige landelijke subsidiebestel’. In de komende periode wil de Raad dan ook alternatieven voor het huidige bestel verkennen om vervolgens te kunnen adviseren over een nieuw of verbeterd bestelontwerp (Ibid., 5) voor de periode na de pandemie. Ansenk: ‘Het stelsel is een veelkoppig monster geworden en moet echt eenvoudiger. Ik ben er een voorstander van dat je die subsidiecriteria en speerpunten niet in zo’n strikt format gooit. Laat de instellingen vanuit hun eigen kracht hun verhaal opschrijven, en ja, dan is het appels met peren vergelijken, maar dat klopt, want geen instelling is hetzelfde. Door ze allemaal door dezelfde trechter te duwen krijg je een soort eenheidsworst en gebruikt iedereen dezelfde woorden, noemt gelijkvormige voorbeelden en is er te veel overlap in voorgestelde samenwerkingen. In plaats van diversiteit na te streven wordt het daardoor juist homogeen. Het is steeds moeilijker uit te leggen waarom de een wel en de ander niet in de BIS zit.’

Mogelijke alternatieven voor de BIS zijn al snel modellen waar de politiek ver van de kunstsector afstaat. In het Engelse model van de Arts Council is de subsidieverlening voor de podiumkunsten en de beeldende kunst ondergebracht in één organisatie. De minister formuleert de uitgangspunten, maar de Arts Council is verantwoordelijk voor de uitvoering, het beleid en de subsidietoekenningen. Breure: ‘Op de Arts Council kun je veel kritiek hebben, maar zij is de uitvoerder met een mandaat en kon bijvoorbeeld heel adequaat en snel inspringen tijdens de coronacrisis. Toen zag je echt de kracht van dat bestel, omdat zij een directe vertegenwoordiger is van de kunst naar de politiek.’

Tokenism

Een van de door de Raad voor Cultuur geïdentificeerde knelpunten (Ibid., 2) is de inhoudelijke inrichting van het gesubsidieerde bestel en de mate en wijze van samenwerking tussen investerende overheden. ‘Er ligt binnen het huidige systeem veel nadruk op identiteit en signatuur, maar veel minder op duurzaamheid en zelf-

onderhoud. We hebben een kwetsbaarheid in het stelsel gebouwd, waarin je de juiste taal moet spreken om door te kunnen dringen tot de gesubsidieerde kunstwereld’, aldus Nienke Huitenga, immersive designer, VR-regisseur en adviseur bij het Nederlands Filmfonds en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. ‘Door mijn verschillende werkzaamheden ken ik het subsidiestelsel van beide kanten, als aanvrager en beoordelaar. Als je die juiste subsidietaal niet spreekt, kun je nog zoveel nadruk leggen op inclusie en diversiteit, maar dan werkt het niet.’ Woordkunstenaar en muzikant Manu van Kersbergen beaamt dat: ‘Lang werd hiphop door de gevestigde instellingen niet gezien en serieus genomen. “Dat doe je maar lekker in je buurt-huis”, was de houding, een soort bezigheidstherapie voor moeilijke jongeren. Maar opeens zien de instellingen en beleidsmakers in dat ze veel kunnen leren van de vanzelfsprekende manier waarop een jonge generatie binnen de hiphopscene omgaat met diversiteit en inclusie.’

‘Laat de instellingen vanuit hun eigen kracht hun verhaal opschrijven, en ja, dan is het appels met peren vergelijken, maar dat klopt, want geen instelling is hetzelfde’

Bij een aantal instellingen ligt een thema als inclusie echt in lijn met de organisatiestructuur, maar bij die waar dat niet zo is kiezen ze uit zelfbehoud voor een bepaalde thematiek waar ze eigenlijk zelf geen feeling mee hebben. Het is geen nieuw fenomeen, maar de manier waarop het huidige gesubsidieerde stelsel is ontworpen roept daarmee een bepaalde mate van *tokenism* op. Op het moment dat je een uitgangspunt communiceert naar je sector, dicteer je ook de pen die de aanvraag ontwikkelt. →

Niet transparant

In de gesprekken komt naar voren dat iedereen worstelt met de criteria en ogenschijnlijk willekeurige toekenningsbeslissingen van de adviescommissies van zowel de fondsen als de Raad voor Cultuur. De werkwijzen van de fondsen zijn niet transparant en er zijn geen vastomlijnde beoordelingscriteria, waardoor persoonlijke belangen, contacten en smaak een doorslaggevende factor kunnen zijn in het toekennen van de subsidies. 'Er is niet altijd een correlatie tussen datgene wat de commissies adviseren en wat de Raad besluit. Wij hadden bijvoorbeeld echt een uitstekend advies en dat staat niet in verhouding met het bedrag dat wij vervolgens toegewezen krijgen van de Raad. Daar zit een aspect van willekeur in', aldus Ansenk.

De Raad voor Cultuur besloot in de zomer van 2020 onverwacht acht festivals op te nemen in de BIS, in plaats van de begrote zeven, zonder daarbij het bijbehorende budget navenant te verhogen. Door het begrotingstekort dat daarvoor ontstond, viel een groot deel van de subsidie (ruim 500.000 euro) voor het Holland Festival weg. Ansenk stuurde een bezwaarbrief aan de Raad voor Cultuur en vervolgens aan de minister: 'Zij stuurden ons door naar de Kamer en uiteindelijk leek "minder krijgen is beter dan niets krijgen" het devies. Tijdens het spel zijn de regels veranderd waardoor wij ongehoord hard zijn geraakt. Uiteindelijk besloten wij met de acht BIS-festivals gezamenlijk niet de juridische weg te bewandelen, maar we maken ons wel zorgen over de toekomst, zeker in het licht van onze internationale missie.'

'Je moet stelling durven nemen als instelling of maker, en bij het schrijven van je plannen niet denken: wat is het juiste antwoord? Je ziet dat er steeds vaker geprocedeerd wordt tegen besluiten. Dat zorgt voor een juridificering van het bestel en ook bij de fondsen. Helpt procederen of kies je voor een radicaal andere weg?' Dat deed Breure zelf bijvoorbeeld nadat de subsidiecommissie de plannen van het Veem Huis voor Performance positief beoordeelde, maar de gevraagde subsidie niet honoreerde. Ze koos voor *fair practice* en nog maar 100 dagen programmering in plaats van het hele jaar open te zijn.

Boven:
schrijver en
programmamaker
Lisa Weeda, een
#laatjienetnaaien
selfie, 2020.
© Lisa Weeda
Onder: immersive
designer Nienke
Huitenga, een
#laatjienetnaaien
selfie, 2020.
© Nienke Huitenga

Onderbetaling

De financiële kwetsbaarheid van de sector is een punt waar alle geïnterviewden zich zorgen over maken. 'Op de gesubsidieerde podia waar ik optreed met mijn werk van spoken word, hip-hop en poetry slam moet ik regelmatig onderhandelen over gages. Daaruit kan ik opmaken dat er nauwelijks inzicht is in de financiële realiteit van een zelfstandig maker', aldus Van Kersbergen. Er bestaat een cultuur waarin lage betalingen gangbaar zijn, vooral voor freelance makers en kunstenaars, waarin gedaan

wordt alsof ‘een groot bereik’, ‘geweldige zichtbaarheid’ en ‘unieke kans’ een monetaire waarde vertegenwoordigen. Maar kansen betalen de huur niet, beaamt Huitenga: ‘Het is funest voor een gezonde sector, omdat er nog steeds wordt gedaan alsof zichtbaarheid een waarde heeft.’ Samen met schrijver Lisa Weeda, theatermaker Jolijn Zwart en designer Rosa Scholtens schreef ze het manifest *Laat je niet naaien*² over een zieke sector en onderbetaling. ‘Onderling wordt er amper gesproken over tarieven en eerlijke betalingen, omdat iedereen zich heel kwetsbaar voelt. We wilden graag dat mensen hun ongenoegen en ideeën konden uitdragen en daarom hebben we een duurzame lijn truien gemaakt met het woord hobbyist erop, en dat doorgestreept.’

In België en Duitsland zijn de arbeidsomstandigheden van kunstenaars veel stabielier door de oprichting van respectievelijk het Kunstenaarsstatuut en de Künstlerssozialkasse. De positie van de maker zou in Nederland ook beter beschermd moeten worden, meent Breure: ‘De maker is veel meer onderhevig aan de uitwerking van het beleid dan bijvoorbeeld de directie en communicatiemedewerkers, die meestal in vaste dienst zijn en vaak gespaard blijven. Daar zit ook de grootste pijn in de coronacrisis, omdat de makers altijd aan het kortste eind trekken. In het begin van de crisis werd zelfs geopperd om de Fair Practice Code even te laten varen. De HEMA kan toch ook niet opeens z’n cao laten varen omdat het tegenzit? Het hele punt van eerlijke betaling is alleen maar urgenter geworden.’

Pandemie

De culturele sector wordt buitengewoon hard geraakt door de huidige crisis en bestaande problemen worden uitvergroot. ‘De Fair Practice Code is uit die vorige grote financiële crisis voortgekomen, we zagen dat de makers aan de achterkant inleverden zodat de voorkant overeind kon blijven’, aldus Breure. Ansenk begon toen net als directeur van de Kunsthall in Rotterdam: ‘Het grote probleem in de vorige crisis was dat de overheid zich terugtrok en zei: lossen jullie het zelf maar op.’ Ze benadrukt het belang van een gezonde financieringsmix en samenwerking tussen de culturele sector, het bedrijfsleven en de overheid. ‘Door die

reactie van de overheid waren bedrijven en sponsors niet meer bereid te investeren, dat was dramatisch! Als instellingen op omvallen staan moet de overheid juist ingrijpen om vertrouwen uit te stralen.’

In de afgelopen zomer leed de cultuursector relatief het grootste omzetverlies met 62 procent, terwijl het gemiddelde over alle sectoren op 46,5 procent lag, zo blijkt uit cijfers van de tweede aanvraagronde van de NOW-steun, die het UWV³ publiceerde. Het verloop van de coronapandemie is onvoorspelbaar en door de wisselende maatregelen op regionaal, nationaal en internationaal niveau zijn de mogelijkheden en vooruitzichten voor de culturele sector erg onzeker. Het is moeilijk activiteiten te ontwikkelen als je niet vooruit kunt plannen, niet voor volgende maand laat staan voor de komende jaren. Breure: ‘We moeten het stelsel drastisch herzien tot een duurzaam bestel met goede arbeidsvoorwaarden, los van de uitkomsten van de verkiezingen in maart. Toen het ons voor de wind ging hebben we niet geïnvesteerd in *fair practice* en dat legt nu de zwakte van het veld bloot. Om deze crisis te kunnen overleven is verandering nodig, en dus moed, van de sector en de politiek.’ ●

Literatuur

- Breure, A. (2020) ‘Fair Practice Code’.
Op: www.theaterkrant.nl, 3 maart.
Raad voor Cultuur (2020) *Onderweg naar
overmorgen: naar een wendbare en
weerbare culturele en creatieve sector*.
Den Haag: Raad voor Cultuur.

Noten

- 1 ‘Cultuurbeleid voor 2021 en verder’.
Op: www.rijksoverheid.nl.
- 2 www.laatjennietnaaien.wtf/manifest
- 3 ‘Factsheet aanvragen NOW 2.0-regeling, 2020’. Op: www.uwv.nl.

Mirthe Berentsen
werkt als journalist,
schrijver en
beleidsadviseur
voor nationale en
internationale
organisaties,
tijdschriften en
kranten. Fotografie:
Jiri Büller